

Vrijzinnige Gemeente Zierikzee 10 december 2023
2^e zondag van Advent – Geboorte van Johannes
Toespraak Franck Ploum

1.

Advent is uitzien naar menswording, verlangen naar een nieuw begin. In het evangelie volgens Lukas wordt dat nieuwe begin beschreven aan de hand van het leven van twee vrouwen. Levens die ingrijpende verandering ondergaan. Het gaat om Elisabeth en om Maria. Deze twee vrouwen staan centraal, spelen de hoofdrol. Het is immers niet zo dat hen alleen iets overkomt. Zij ontvangen een belofte, zoals ook Abraham en Sara ooit een belofte ontvangen. Maar steeds weer wordt duidelijk beschreven dat zij zelf 'ja' zeggen tegen die belofte van het nieuwe begin. Alleen wanneer mensen open staan voor iets nieuws, kan er ook daadwerkelijk iets nieuws gebeuren en beginnen.

2.

In het lied van Zacharias wordt die oude belofte verbonden met barmhartigheid. Een nieuw begin dankzij *de innige barmhartigheid van onze God*. Barmhartigheid, zich erbarmen, je ontfermen over, is een oeroud begrip en een centraal thema in het Groot Verhaal van de Bijbel. De oproep om barmhartig te zijn jegens elkaar, je medemens, de minste het meest, wordt zelfs rechtstreeks verbonden aan de naam van God *Ik zal er Zijn*. Welke God? God die is *erbarmend en genadig*.

Wees barmhartig voor elkaar, zoals God barmhartig is voor mensen. Dat zijn woorden die rechtstreeks ingaan tegen alle offers eisende, macht uitoefenende en afhankelijk makende godsbeelden. Maar ook woorden die een protest zijn jegens alle vormen van *survival of the fittest*, het recht van de sterkste en een wereld waarin mensen elkaar tot concurrent maken. Vormen die op de een of andere manier steeds weer bij ons lijken te horen, die we ons eigen maken, of die ons worden opgedrongen binnen het wereldwijde neoliberale systeem van geld is macht, hebzucht is goed en geld regeert. Zo hoeft het niet te zijn, zegt het bijbelse verhaal. Dat is je aangereikt in heersende systemen, maar zo ben je ten diepste niet.

Wie is de mens ten diepste? Om dit op het spoor te komen, gebruikt de Schrift vaak het beeld van een ouder die zorgt voor een kind. De mens in haar meest intieme zin, meest kwetsbare omgang met wat het meest dierbaar is. In de breekbare, intieme en kwetsbare omgang van mens tot mens, wordt de ware aard en het ware gezicht van de mens zichtbaar. De mens die zich ontfermt, die barmhartig is, die genade kent en die weet dat hij zelf ook niet zonder kan, over die mens gaat het in de Schrift. Dat is het vertrekpunt van de tegenbeweging die uiteindelijk moet leiden tot een wereld zoals bedoeld: woonplaats van gerechtigheid. De woorden *barmhartigheid* en *gerechtigheid* zijn zó met elkaar verbonden: Het eerste gaat over de menselijke omgang met elkaar, het tweede over structuren, het inrichten van een samenleving waarin iedereen recht wordt gedaan. Barmhartigheid die uiteindelijk moet leiden tot gerechtigheid.

3.

Zoals het verhaal ooit begon met de oude Abraham en Sara – onvruchtbaar, zonder nageslacht, dus Bijbels gesproken zonder toekomst – zo begint het de evangelist Lukas zijn verhaal over Jezus Messias met Elisabeth en Zacharias. Het heersende systeem is dat van de *Pax Romana*, de Romeinse vrede, een vrede die betaald wordt met de prijs van gruwelijke onderdrukking, onvrijheid en verering van de keizer als God. Zo is ook religie in dienst getreden van de Staat, van het heersende – onderdrukkende – systeem. Zacharias is priester binnen dat systeem. Zijn naam betekent *gedachtenis*. Een priester moet de gedachtenis aan Mozes en de profeten levend houden en moet het visioen van de Thora tot ritueel louteren. Maar dat doet hij allang niet meer, hij is stomgeslagen, hij heeft zich stom gebeukt op de dove en blinde muren van de bestaande structuur. Hij is dienstknecht van de onderdrukking geworden en hij is zijn naam vergeten. En wanneer hem door een boodschapper van God nieuwe toekomst wordt aangezegd, heeft hij hier geen enkel vertrouwen

in. Met het gevolg dat hij niet meer kan spreken.

*Zie, jij zult zwijgen en geen woord kunnen spreken
tot op de dag dat dit geschieden zal
daarom: omdat je geen vertrouwen hebt geschonken aan mijn woorden
die ter bestemder tijd zullen worden vervuld. (Lukas 1,20)*

Elisabeth, *God heeft gezworen* betekent haar naam, is onvruchtbaar. Maar in haar wordt de eed die God gezworen heeft aan Abraham en Sara, dat het volk steeds weer uit handen van de vijand gered zou worden, bewaarheid. God – zo zegt het verhaal – heeft in ontferming naar haar omgezien, heeft haar barmhartigheid betoond. Zij is zwanger en zal een zoon ontvangen. Zo wordt uit totale uitzichtloosheid toekomst geschapen. Zo werkt dat, stomgeslagen en monddoodgemaakte mensen zonder uitzicht op een beter leven, gaan open wanneer ze met erbarmen bejegend worden, wanneer er barmhartigheid aan hen betoond wordt.

Om het opengaan van nieuwe toekomst te bekrachtigen zal de zoon niet de naam Zacharias ontvangen. Want zo gaat het altijd, dat is voortzetting van het oude, dat zou in stand houden van het heersende systeem zijn. Zijn naam zal Johannes zijn. En dat betekent *genadige erbarming of: God is genadig*. In de nieuwe naam klinkt de Godsnaam uit Exodus: *'Wie is die God ten diepste? Hoe is zijn naam? Het is God: erbarmend, genadig, lankmoedig.'*

Met de geboorte van Johannes gaat de toekomst weer open en met de toekomst ook de mond van Zacharias: hij weet weer welke gedachtenis hij gaande moet houden: die van de bevrijdende God. De God die het roepen hoort en het volk uit Egypte heeft geleid, weggevoerd uit het heersende systeem van slavernij, naar nieuwe toekomst.

Zo opent Lukas zijn evangelie met een namenspel, dat het hele Exodusverhaal ademt en het plaatst in de actualiteit van die dagen. Zoals ooit het volk Israël bevrijd werd uit de slavernij in Egypte, zo moet nu bevrijding aangezegd worden te midden van de Romeinse onderdrukking. Daar zijn mensen voor nodig, profetische mensen, die de God van de uittocht in herinnering roepen, de barmhartigheid van deze God presentstellen en in de praktijk brengen en die een visioen voor ogen hebben: een nieuwe wereld, vol gerechtigheid. Dat wil zeggen: een wereld die zo is ingericht dat ieder mens tot haar recht komt, waar vreemden met erbarmen worden bejegend en geen kind meer, niemand meer zonder pardon het land wordt uitgezet. Een wereld waar geen mens heerst over een ander en waarin we verlost zijn van onderdrukkende systemen.

Zeg Amen. Dat het zo moge zijn.